

TOBAKSFAKTA

OBEROENDE TANKESMEDJA

Myterna och fakta om neutrala paket

14 april 2016

Formgivning av förpackningar är en väsentlig del i marknadsföringen av alla slags konsumtionsvaror. För tobaksindustrin är det en av de få återstående reklamkanalerna för rekrytering av nya kunder sedan land efter land, för att skydda medborgarna, förbjudit tobaksreklam i tidningar, radio och tv, på stortavlor, i anslutning till butiker och som direktreklam.

Det har lett till att tobaksindustrin satsat enorma resurser på att utveckla sofistikerade förpackningar för att nå vitt skilda marknadssegment och befolkningsgrupper. De kan uttrycka lyx, elegans, en fri livsstil, vuxenhet, status, maskulinitet eller kvinnlighet.

Det är för att begränsa konsekvenserna av denna förpackningsreklam som standardiserade, neutrala, paket, blivit aktuella. Inga andra färger än de som finns i varningsbilder får förekomma, plus en neutral färg, t ex brunt, brungrönt eller grått, som täcker hela paketet. Namnet på varumärket trycks med ett vanligt typsnitt i svart och i liten storlek. Inte heller tillåts varumärken eller reklamtext på cigarettens papper eller på insticksblad i paketen.

Australien införde som första land i världen standardiserade cigarettpaket i december 2012. Paketerna måste nu ha en brungrön, icke glänsande standardfärg. Förutom varningar i bild och text får det inte finnas några dekorationer. Det gör varningsbilderna ännu tydligare. Bilderna ska täcka 75 procent av paketets framsidor och 90 procent av baksidorna. Varunamnen ska tryckas i en svart standardstil på högst 12 punkter, lite större än den här texten som är 11 punkter. På andra sidan ska namnen på tillverkaren eller importören anges i ännu mindre stil. Flera länder har beslutat införa

neutrala förpackningar. Det är Irland, Storbritannien och Frankrike. Lagarna i dessa länder träder i kraft i maj 2016, samtidigt som de förändringar som EU:s tobaksprodukt-direktiv föreskriver ska ha genomförts. Norge är ett av de länder som förbereder neutrala förpackningar.

Neutralt paket från Australien

I Sverige ingick frågan om neutrala paket i det tilläggsdirektiv till utredningen om anpassningen till EU:s tobaksprodukt-direktiv som utfärdades i februari 2015. I oktober 2015 informerades regeringen av utredaren, lagman Göran Lundahl, att hans bedömning var att en grundlagsändring kan krävas för att införa neutrala paket. Den grundlag det gäller är tryckfrihetsförordningen, TF, som tolkas så att även varuförpackningar klassas som tryckta skrifter, skyddade av TF. Något förslag om neutrala paket fanns därför inte med i utredningens slutbetänkande som överlämnades till regeringen den första mars 2016. En pågående mediegrundlagsutredning har i ett tilläggsdirektiv fått i uppdrag att granska om införandet av neutrala

paket kräver en grundlagsändring. Utredningen ska vara klar senast 1 september 2016.

Opinionsundersökningar i flera länder, inklusive Sverige, visar att en majoritet stöder förslag om neutrala förpackningar. Undersökningen i Sverige 2012 gav en majoritet på 70 procent.

Parterna i ramkonventionen för tobakskontroll, FCTC, enades vid en konferens 2008 om riktlinjer för förbud mot logotyper, färger, varumärkesbilder och reklamtexter på tobaksförpackningar. Av riktlinjerna framgår att en sådan

standardisering skulle öka effekten av varningarna i text och bild och förebygga industrins möjligheter att med olika färger ge missledande budskap om att ett visst märke är mindre farligt än andra. Ljusa pastellfärger uppfattas ofta på det sättet.

I EU:s nya tobaksprodukt direktiv finns ingen bestämmelse om obligatoriska, standardiserade, neutrala förpackningar, men varje medlemsland ges möjlighet att frivilligt besluta om sådana förpackningar. Däremot kräver det nya direktivet obligatoriska bildvarningar. Varningarna med text och bilder ska uppta 65 procent av de båda storsidorna. Tobaksförpackningarna ska även i övrigt vara enhetligt utformade som platta och fyrkantiga paket.

Det innebär förbud för paket som ser ut som t ex parfymflaskor. Både parlamentet och ministerrådet sade emellertid nej till ett förbud för tunna sk "slimmade" cigaretter, som är attraktiva särskilt för unga flickor.

Tobaksindustrin ser inte oväntat standardiserade förpackningar som ett synnerligen allvarligt hot. Det framgår av de satsningar som industrin med Philip Morris International, PMI, och British American Tobacco BAT, i täten gjorde i Australien för att försöka stoppa parlamentsbeslutet om standardiserade förpackningar. Även sedan parlamentet klubbat lagen fortsatte tobaksbolagen sina kampanjer. BAT överklagade till Högsta domstolen med motiveringen att beslutet om standardiserade förpackningar stred mot varumärkesrätten, men förlorade. Sedan dess har tobaksbolag också inlett processer mot EU, Irland och Storbritannien.

Philip Morris lät ett engelskt opinionsinstitut undersöka om cigarettförsäljningen i Australien minskat under det första året med neutrala paket. Resultatet blev, på vaga grunder, att försäljningen inte minskat, men syftet med standardiserade paket är framför allt att påverka barn och tonåringar så att de inte börjar röka, samt också att stödja rökare som försöker sluta. Neutrala undersökningar visar att andelen rökare i Australien fortsätter minska.

En första positiv effekt var att samtalen till landets sluta röka-linjer mer än fördubblades redan de första veckorna med de nya paketen.

I den första internationella befolkningsstudien, ITC, av effekterna på nationell nivå i 22 länder av WHO:s konvention för tobakskontroll har man även undersökt effekterna av standardiserade cigarettpaket i Australien. Där visade en undersökning som gjordes bland rökare och före detta rökare ett år innan de standardiserade cigarettpaketen infördes och ett år efteråt att stödet för de standardiserade paketen nästan fördubblats under de två åren (från 28 till 51 procent). Andelen rökare i Australien fortsätter att minska efter

introduktionen av standardiserade paket, från 15 procent år 2010 till 12,8 procent 2013. Undersökningar visar också att färre ungdomar börjar röka och att antalet synliga cigarettpaket minskat i offentliga miljöer. Senare rapporter bekräftar att de neutrala paketen bidrar till att minska andelen rökare i Australien.

En undersökning i England visar att stödet för neutrala paket är så högt som 37 procent bland rökare och före detta rökare. Undersökningarna publicerades i december 2014. En grundläggande granskning av 37 forskningsstudier kring effekterna av standardiserade paket i Storbritannien genomfördes på regeringens uppdrag av barnläkaren och den medicinske experten Cyril Chantler. Resultatet presenterades våren 2014. Chantler fann att det är vetenskapligt styrkt att standardiserade paket är mindre lockande än traditionella paket och att det därför är troligt att de påverkar konsumenterna och leder till minskad rökning och att färre barn börjar röka.

Här följer tobaksindustrins vanligaste argument mot standardiserade, neutrala, förpackningar som bemöts med faktabaserade motargument.

Argument 1

Standardiserade förpackningar strider mot både EU:s och medlemsländernas lagar om skydd för immateriella rättigheter, som egendomsskydd och yttrandefrihet.

Fakta

Tobaksfakta har från juridiskt sakkunniga inhämtat bedömningar i en analys av industrins påståenden. När det gäller egendomsskyddet kan det inte tas över av andra med tvång, utom i särskilda fall. Ett prejudicerande exempel på detta är förbudet mot indirekt tobaksreklam, dvs tobaksreklam på andra typer av produkter. Lagstiftarna ansåg att det förbudet inte stred mot egendomsskyddet.

Enligt experterna omfattas inte tobaksförpackningar av tryckfrihetsförordningen eller grundlagen om yttrandefrihet. Cigarettpaketen bidrar inte till ett fritt meningsutbyte och allsidig upplysning utan skyddar enbart näringsidkarens ekonomiska intressen. Det bör därför vara möjligt att i vanlig lag begränsa varukännetecknen på tobaksförpackningar. Inte heller strider neutrala paket mot EU-stadgan om egendomsskydd, vars artikel 17 skyddar äganderätten, som dock får regleras i lag om det gäller allmänna samhällsintressen. EU-domstolen har tidigare godkänt begränsningar av tobaksreklam av hälsoskäl. Sannolikt innebär därför EU-bestämmelserna om kommersiell yttrandefrihet inte något hinder för neutrala paket.

Argument 2

Risken för smuggling och illegal handel ökar kraftigt eftersom det blir lättare att förfälska de neutrala paketen.

Fakta

För neutrala förpackningar gäller också reglerna om varningsbilder. Det gör att paketen blir svårare att förfalska. Cigarettpaket och andra tobaksförpackningar kan dessutom förses med en för ögat osynlig säkerhetsmärkning som tulltjänstemän och polis kan kontrollera med scanner. Lagar om sådan märkning finns redan i flera länder och också i EU:s tobaksproduktdirektiv. Det rör sig om regler som gör det möjligt att spåra en förpacknings tillverkningsort och vilka vägar den har distribuerats. EU:s bestämmelser om säkerhetsmärkning är helt i linje med reglerna i WHO:s Tobakskonvention.

Argument 3

Neutrala förpackningar försvårar möjligheterna att informera konsumenterna, vilket medför förvirring och osäkerhet.

Fakta

Någon ärlig konsumentupplysning från tillverkarna av dessa varor som orsakar cancer och hjärt-kärlsjukdomar finns inte. Existerande varningar är påbjudna av myndigheter. På standardiserade förpackningar förstärks informationen om de hälsorisker tobaken medför tack vare att allt glorigerande av tobaken är borta. Förpackningarna ska ha varumärken enbart i form av ett standardiserat typsnitt, plus varningsbilder. Det hindrar vilseledande strategisk marknadsföring. I stället förstärks informationen om hälsoriskerna.

Argument 4

Det finns inga bevis för att standardiserade paket skulle leda till minskad rökning.

Fakta

Åtgärder av det här slaget är långsiktiga och eftersom lagen om neutrala förpackningar i Australien bara gällt två och ett halvt år är det svårt att avläsa de specifika effekter som just denna åtgärd haft för minskningen av andelen rökare och att färre unga röker. Men det finns många indicier. Det är t ex ovanligt många av landets rökare som vänt sig till "sluta röka-linjer" med motiveringen att de stora varningsbilderna fått dem att inse nödvändigheten av att sluta. Nya opinionsmätningar visar att stödet för de standardiserade paketen ökat kraftigt bland rökare och före detta rökare. Resultat från forskning och undersökningar visar att de neutrala förpackningarna faktiskt haft effekt.

Av hemliga dokument från amerikanska tobaksbolag som offentliggjordes 1998 framgår att de traditionella paketen är framgångsrika "tysta försäljare". Om de neutrala förpackningarna inte bedömdes som ett hot mot försäljningen skulle tobaksbolagen inte arbeta så hårt för att försöka stoppa dem.

Argument 5

Standardiserade förpackningar bryter mot internationella

och bilaterala handelsavtal och länder riskerar att få betala skadestånd till tobaksbolag.

Fakta

Internationella handelsavtal tillhandahåller undantagsregler från handelsfriheten när det gäller folkhälsoaspekter så länge undantagen inte missgynnar exportvarorna och favoriserar landets egna produkter. Tobaksbolagen i Australien åberopade också regler och avtal inom Världshandelsorganisationen, WTO, för att stoppa de neutrala paketen, t ex TRIPS, som behandlar det rättsliga skyddet av varumärken och upphovsrätt (immateriell rätt), TBT, ett avtal om tekniska handels hinder och WTO:s huvudavtal för internationell handel, GATT. Lagutskottet i Australiens parlament analyserade hösten 2011 hur lagen om standardiserade förpackningar förhöll sig till dessa avtal och fann där inga hinder mot att genomföra lagen.

WTO har tidigare slagit fast att regler för varningar på tobaksförpackningar är ett acceptabelt undantag av hälsoskäl. Det hindrade inte Ukraina, Honduras, Dominikanska republiken, Indonesien och Kuba att anklaga Australien för att med sin lag om standardiserade, neutrala, cigarett- och cigarrförpackningar bryta mot WTO-avtalet om immateriell rätt, TRIPS.

Första steget i en process där ett medlemsland anklagar ett annat för att ha brutit mot något av WTOs avtal är konsultationer mellan länderna. Leder dessa inte någon vart kan det klagande landet kräva att WTO inrättar tvistlösningspaneler bestående av tre oberoende experter. De fem länderna har vart och ett begärt sådana paneler. Det ledde till att WTOs tvistlösningsorgan, DSB, beslutade att en för länderna gemensam panel skulle inrättas. Den sammanträdde första gången i juni 2015. Vid det tillfället tillkännagav Ukraina att landet hoppade av processen, som kan ta år.

Med TRIPS införlivade WTO år 1996 ett avtal om immateriell rätt i sitt regelverk. Det gäller upphovsrätt, varumärkesrätt, patent, mönster och geografiska ursprungs beteckningar.

Källor:

Domen från Australiens högsta domstol
<http://www.austlii.edu.au/au/cases/cth/HCA/2012/43.html>

Tobacco tactics, Bath University
http://www.tobaccotactics.org/index.php/Main_Page

WHO Europe-rapport om marknadsföringen av tobak till kvinnor inom EU: Empower Women – Combating Tobacco Industry Marketing in the EU Region 2010.

